

VII. évfolyam 5. szám

SZŐLŐ-LEVÉL

A TOKAJ BORVIDÉK SZŐLÉSZETI ÉS BORÁSZATI
KUTATÓINTÉZET NONPROFIT KFT. ELEKTRONIKUS FOLYÓIRATÁNAK
MÁJUS HAVI SZÁMA

AZ ALMASAVBONTÁS JELENTŐSÉGE

A SZŐLŐÜLTETVÉNYEK TALAJÁNAK
NPK KÖRFORGALMA

ÁPRILIS HÓNAP IDŐJÁRÁSA

EZ TÖRTÉNT ÁPRILISBAN

Bihari Zoltán

Áprilisban szó szerint kaptunk hideget és meleget is. Ami igazán szóra érdemes, az a hó közepi lehülés. A híradásokból látjuk, hogy más borvidékeken és külföldön is jelentős kárt okozott a fagy. A Tokaji Borvidéken szerencsénk volt, mert néhány mélyebb fekvésű hely kivételével nem volt fagykár.

Április 5-én a Takács András díj idei kitüntetettje vehette át a megtisztelő címet. Idén a Tokaj-Hegyalja Piac szervezői kapták az elismerést. Külön öröm ez számunkra, hiszen a piac elindulását intézetünk is segítette az első időkben, de aztán a szervező lányok (Somogyi Krisztina, Lengyel Enikő és Fortuna Judit) kreativitásukkal egy önálló látványosságot hoztak létre a borvidéken. <http://www.boon.hu/tokaj-hegyaljai-termelok-kezmuvesek-piaca-kapta-a-takacs-andras-emlekdijat/3435761>

Az idei év a Furmint Éve. Ennek egyik eseményeként április 11-én Badacsonyan egy kisebb parcella Furmint-telepítés történt. Fazekas Sándor miniszter úr meghívására több tokaji szervezet, borászat is

képviseltette magát az eseményen, így intézetünk is.

Április 21-én a nagy tokaji borárverés előtti napon, a Tokaj-Fair keretében intézetünk is bemutakozott a leendő új kutatói főépület és melléképületek terveivel. A bor árverésen aztán újabb rekord született. <http://tokajborlovagrend.hu/en/all-news/great-tokaj-wine-auction-2017/great-tokaj-wine-auction-2017-press-release-25-04-2017/>

Április vége ismét a tarcali Bűbajos Hétvége programjainak jegyében telt. Három napos rendezvény keretében fogadták a tarcali borászatok a vendégeket. Így intézetünkben is lehetőség nyílt pincetúrán való részvételre. A látogatók fele lengyel volt, és velük együtt az előző évinél lényegesen kedvezőbb látogatottságról számolhatunk be. A rendezvényen mutattuk be a Tarcal településbort. A helyi termelők által készített borok házasításával született egy igazán kedvelhető emblemikus bor. <https://hegyalja.info/news/310/elkeszult-a-tarcal-bor>

AZ ALMASAVBONTÁS JELENTŐSÉGE

Bihari Zoltán

Az almasavbomlás első említése 1837-ből ismert Freiherr von Babo könyvéből (Babo 1837). Ő említ először egy második erjedést, ami néhány borban tavasszal előfordul, mikor melegszik a levegő. Aztán 1866-ban Louis Pasteur izolálta is a baktériumot a borból, de nem tudta, hogy magáért az erjedésért a baktérium a felelős (Internet 1). Meg volt győződve, hogy a borban előforduló valamennyi baktérium kártékony a borra. Az áttörés 1891-ben jött, mikor Hermann Müller-Thurgau feltételezte, hogy a sav redukcióért a bakteriális aktivitás a felelős. 1939-ben a francia kutató Émile Peynaud (1939) fontos cikket írt az almasav szerepéről a mustban és borban, kimutatva, hogy almasavbontás hiányában a bor minősége romolhat. „Nem csak a bor savszerkezete változik meg, hanem a bor illatára és színére is hatással van.” (Peynaud 1939).

Miközben a törzsésztők széles körben elérhetővé, alkalmazhatóvá váltak, a tejsav baktérium nem volt hozzáférhető, megvásárolható a borászok számára. Brad Webb a Hanzell borászat borásza kezdte a megoldás keresését az '50-es években. John Ingraham-hoz, a Davis Egyetem kutatójához fordult. A kezdeti nehézségek után jött rá, hogy a baktérium csak akkor szaporodik, ha a táptalajba paradicsomlevet kever, ugyanis ez pantoténsavat is tartalmaz, ami kulcsfaktor a baktérium növekedésében. Több borászatból is gyűjtött mintát, majd Webb segítségével a legígéretesebb törzset kiválasztották. 1959-ben kezdték el vizsgálni üzemi szinten is a baktériumot. Eközben Franciaországban Peynaud és Portugáliában is egy kutatócsoport nagyjából ezzel egyidőben sikeresen megoldották az almasavbontás problémakörét.

A baktériumokat nehéz fajra meghatározni. Csak a DNS technikák segítenek ezt biztosan megtenni. Az első elkülönítési lehetőség a baktérium alakja: Vannak pálcikaszerűek és gömb alakúak (coccus). A további meghatározás a metabolizmusuk alapján lehetséges. Ily módon a laktobacillus heterofermentatív vagy homofermentatív lehet,

attól függően, hogy a cukrot hogyan erjesztik. Az előzőek fermentációjának eredménye tejsav, ecetsav, etanol és szén-dioxid (maloalkoholos erjedés). A második típusúak csak tejsavat és széndioxidot termelnek (malolaktikus fermentáció MLF).

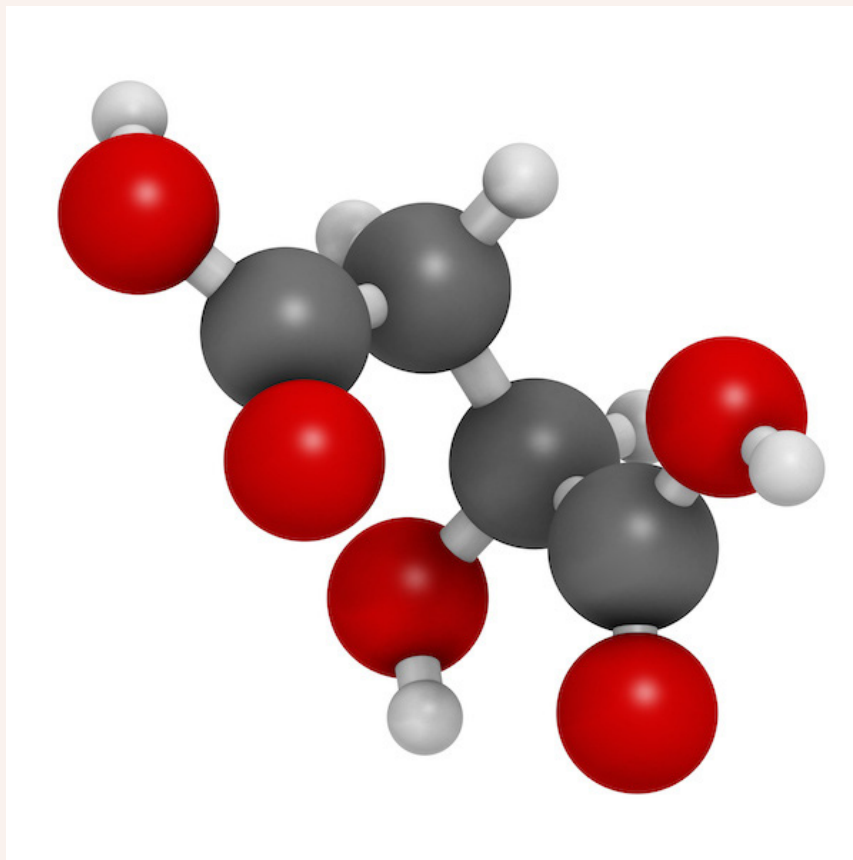
A tejsavbaktériumok aerotoleráns anaerob baktériumok, a levegőt nem igénylik, nem is tudják hasznosítani, de jelenlétét elviselik. Négy tejsavbaktérium négy nemzetsége található meg a borban: *Oenococcus*, *Leuconostoc*, *Lactobacillus* és *Pediococcus*. Ezek közül az *Oenococcus oeni* a legfontosabb. Ez a faj az alkoholos erjedés után is megtalálható, sokkal inkább, mint a többi, melyek csak magasabb pH esetén fordulnak elő. A borászok szeretnék, hogy ez a faj vigye végig a második erjesztést, mivel ez adja a legjobb eredményt.

A mustban lévő szerves savak lényegében a borkősav, az almasav és a citromsav. Az egyéb szerves savak mennyisége gyakorlatilag jelentéktelen, 3-4%-a az összes szerves savnak. Még a citromsav mennyisége sem teszi ki az összes sav 2 %-át. Tehát ha a must savasságáról beszélünk, azon a borkő- és az almasav-tartalmat értjük. A szőlőben és a mustban az L-almasav fordul elő, képlete: $C_4H_6O_5$. Valójában minden gyümölcsben megtalálható, azonban leginkább a zöld almára jellemző (1.ábra). A szőlőnek minden része tartalmazza. A must almasav-tartalmának alakulása nagyban függ az időjárási viszonyoktól és a szőlő érettségétől. Mennyisége 2-7 g/l között ingadozik. A mustban lévő almasavnak kb. 20 %-a kötött.

Az almasav a fiatal borok zöld ízéért felel. Elbontása emeli a bor aromatartalmát, lágyabbá, de mégis testesebbé teszi a bort. Almasavbontás során az almasavat a baktérium tejsavvá bontja, mely lágyabb érzetű, kevésbé karcos bort eredményez. A folyamat során kis mértékben a pH is csökken. A baktériumnak azonban több szerepe is van, minthogy csak az almasavat átalakítja. A folyamat során megváltozik kissé a bor illata is. Ez kedvező, de akár kedvezőtlen is lehet, ami az erjesztés körülményeitől nagyban függ.

Legtöbbször az almasavbontás spontán módon zajlik, de egyre gyakrabban bak-

térium kultúrát használnak a bortermelők.

1.ábra Az almasav molekulaszervezete ($C_4H_6O_5$) (foto: Internet 1)

A mustban legalább 200 g/l cukor van, ami olyan ozmotikus nyomás a sejtekre, mely azokat vízvesztésre készíti, de ugyanakkor a savtartalom is magas. A mustnak 3-3,8-as a pH-ja, míg a baktériumok 6-7-es pH-nál fejlődnek megfelelően. A kezdetben magas fajszerű élesztő és baktérium közösség az alkoholkoncentráció növekedése miatt veszít a diverzitásából. Pár napon belül a *Saccharomyces cerevisiae* lesz a domináns faj. Mindössze néhány *Laktobacillus* van, ami képes ebben az alkalmatlan közegben életben maradni. Mire elérkezik a második fermentáció, a baktériumnak számos problémával kell szembenéznie, mint magas alkohol koncentráció, kéndioxid jelenléte, a tápanyag hiánya.

A baktérium elfogyasztja a maradék cukrot, me-

lyet az élesztők meghagytak. Kevesebb, mint 1g/l cukrot igényelnek. Emellett persze az almasavat is átalakítják. Ez azonban csak egyike a metabolikus aktivitásuknak. Az anyagcsere folyamataik során számos illatanyagot is képeznek. Az anyagcsere során ecetsav is képződik, melynek mennyisége függ attól, hogy mennyi cukrot alakít át a baktérium. Egyes törzsek képesek a borkősavat is átalakítani, szerencsére ritka az ilyen törzs.

Az egyik legismertebb hatása a baktériumoknak a diacetyl (2,3-butándion) képzés. A *Laktobacillus* ezt citromsavból képezi. A diacetylnek vajás, tejszínes érzete van, ami kis mennyiségben pozitív, nagyobb koncentrációban azonban borhibának számít!

A diacetil termelés oxigén jelenlétében történik, mikor magas a cukorkoncentráció, 18°C alatti a hőmérséklet és az élesztősejteket eltávolítják almasavbontás előtt. A koncentráció szintje csökkenthető, ha élő élesztő sejtek maradnak a borban, és a SO₂ hozzáadása is csökkenti. A diacetil reakcióba tud lépni a kéntartalmú ciszteinnel, és thiazol-t képez, melynek pirító, popcorn, és mogyoró illata van. Mindenesetre hogy milyen illatanyagok képződnek, az a baktérium törzstől és a rendelkezésre álló kiindulási anyagoktól függ.

Az illékony kénvegyületek képezik a másik lehetséges illathatását a baktériumoknak. Ezek kéntartalmú aminosavak (cisztein, metionin) átalakításával képződnek, és kellemes, vagy kellemetlen hatásuk is lehet.

A kesernyős ízt adó akroleint egyes baktérium törzsek a glicerint átalakításával képezik.

Az almasavbontás egyik gyakran tárgyalt termékcsoportja a biogén amidok családja. Minden bor tartalmaz biogén aminokat, de almasavbontás során magasabb arányban képződnek. Az aminosavak dekarboxileződésével keletkeznek, és a leggyakoribbak a hisztamin, tiramin, putreszcin és a feniletilamin. Sok embernél fejfájást, légzési nehézséget, magas- vagy alacsony vérnyomást, erős szívdobogást, allergiás reakciót eredményezhetnek. Bár nem minden baktérium törzs képes ilyen anyagok előállítására, de a magasabb pH, változatosabb baktérium összetétel növeli a kockázatát. Sokszor a magasabb kénkoncentrációt tartják felelősnek a fejfájásért, de valójában gyakran a biogén aminok a felelősek. Szelektált baktérium törzsek koinokulációs (élesztővel együttoltás) használata jelentősen csökkenti a biogén aminok képződését, így irányított almasavbontással készült borok esetén gyakorlatilag nincs a biogénamin tartalomból adódó egészségügyi kockázat.

Az etil-karbamát egy karcinogén vegyület, ami sok ételben és italban előfordul. Alkoholból és citrullinból, karbamidból vagy karbamoilfoszfáttól képződik. Keletkezésének fő oka a magasabb karbamidszint, amelyet élesztők ter-

melnek argininből. Azonban az alkoholos erjedés után is marad a borban valamennyi arginin (0.1-2.3 g/l) és a baktérium képes citrullint, mint köztes terméket előállítani belőle. Az USA-ban 15 mg-ban maximalizálják a megengedett etil-karbamát szintet, Kanadában 30 mg/l, az EU-ban 10 mg/l, de az erősített borokban 60 mg/l is lehet.

Néhány baktérium törzsnek béta-glikozidáz aktivitása van, ami egy pozitív dolog. Sok illatmolekula a mustban kötött állapotban van, mely az erjedés során lesz aktív. A glikozidáz egy enzim, mely hidrolizálja a cukorhoz kötött monoterpéneket, így azok illékonyvá válva, az illatjegyekben mutatkoznak meg. A baktériumok képesek észtereket is szintetizálni, melyek gyümölcsös illattal bírnak. Ugyanakkor képesek a zöld aromaanyagokat a borból eltávolítani.

A vegetatív vagy füves aromák, melyek az almasav erjesztésekor előfordulnak, az aldehidek átalakulásával képződnek, mint a hexanal, ami a zöld aromákért felelős (a metoxi-pirazinok mellett). Az almasavbontás során a bor testessége is nő, polialkoholok és poliszaharidok képzése révén.

Bár az almasavbontás számos módon hatással van a bor aromáira, de a legszignifikánsabb hatása a savtartalomra van. Általában növeli a pH-t 0,1-0,3 egységgel és csökkenti a savtartalmat 1-3 g/l-el.

A baktérium kissé érzékenyebb, mint az élesztő, ezért óvatosabban kell vele bánni. Korábban úgy hitték, hogy csak az alkoholos erjedés teljes befejeződése után szabad a bort beoltani baktériummal. Ezt azért tartották be, mert különben a bor illója emelkedne, ha a baktérium sok cukrot fogyaszt, másrészt a baktérium-élesztő inkompatibilitás miatt. Ma már a beoltást együtt végzik (koinokuláció). Ennek az az előnye, hogy míg a két mikroba együtt dolgozik, az eredmény gyümölcsösebb bor lesz, részben azért, mert a baci által termelt diacetilt az élesztő feldolgozza. Így tehát ma az együttes beoltás a javasolt, ami olcsóbb, és gyümölcsösebb bort eredményez, és ráadásul kisebb a rizikója, hogy az alkoholos erjedés és az almasavbontás közötti időben valami káros biológiai jelenség vagy oxidáció lép fel a borban.

Gyakran a spontán almasavbontást alkalmazzák a borászok. A „sur lie” vagyis a finom seprőn tartás módszere az almasavbontásban is szerepet játszik. A képződő vegyületek az almasavbontást oly módon segítik, hogy tápanyagot jelentenek a tejsavbaktériumok szaporodásához. A finomseprő egyben a baktériumok forrásául is szolgál, mert a baktériumsejtek jelentős része a szedimentanyagokon adszorbeálódik. Tehát az almasavbontásra szánt újbor tisztító kezelése (de-rités, szűrés, szeparálás) nemcsak szükségtelen, hanem kifejezetten káros is az almasavbontás szempontjából. A seprőn tartás segíti a fehérjék aminosavakká történő lebontását. Az aminosavak a tejsavbaktériumok legfontosabb tápanyagai. A bor tápanyag ellátottsága erjedési aktivátorok (pl. élesztőkivonat) adagolásával is javítható, de finomseprőn tartás esetében ez legtöbbször szükségtelen.

Az almasavbontás azonban nem teljesen veszélytelen, kedvezőtlen körülmények között romolhat a bor minősége. A cukrokból képződő végtermékek nagyobb koncentrációban károsak, ezért az almasavbontást biztonságosabb száraz borban végezni, különösen akkor, ha a bor pH-ja magas. A magas pH egyéb nem kívánatos mikro- bák elszaporodását is eredményezheti. Ilyen vörösborban elszaporodó élesztő lehet a *Dekkera* és *Brettanomyces*, melyek a lóistálló, szalonna, bőr, és gyógyszer ízt okozzák. A *Dekkera* és *Brettanomyces* élesztők mellett a *Lactobacillus hilgardii* és *L. brevis* tejsavbaktériumok is képeznek egérízt okozó vegyületeket. Acetaldehid is képződhet, ami az oxidált, öreg, levegős, zöld diós aromákért, valamint a „kénfaló” borok kialakulásáért felelős.

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm Kovács Tamás hasznos tanácsait.

IRODALOM

Freiherr von Babo 1837. Kurze Belehrung über die zweckmässige Behandlungsart der eingekellerten Weine. Heidelberg, August Ostwald, 104 pp.

Peynand E. 1939-1940. Sur la formation et la diminution des acides volatils pendent la

Az almasavbontásra legmegfelelőbb körülmények:

Hőmérséklet: 10–30°C között, technológiai optimum: 18-20°C (15°C alatt bizonytalan, hónapokig elhúzódhat).

Savtartalom, kémhatás: Az optimális pH-intervalluma 3,2-3,5 között van. Az *Oenococcus oeni* szaporodásának alsó határa 3,0 pH-érték körül van, de beindulása 3,2 alatt is bizonytalan. A 3,5 feletti érték kedvező számára, de itt egyre nagyobb az esélye a káros tejsavbaktériumok szaporodásának. A spontán almasavbomlás kockázata 3,5 pH felett nagy, mert ezekben a borokban a *Pediococcus* és *Lactobacillus* fajok előfordulása, sőt dominanciája igen gyakori.

Tápanyagok: A tejsavbaktériumok tápanyagigényének kielégítésére leginkább a must, illetve a seprős újbor alkalmas.

Alkoholtartalom: Az *Oenococcus oeni* törzsek esetében a 12 v/v% feletti alkohalnál a gátlás már igen erős, felső határa a törzs és pH függvényében 14-16 v/v% körül van.

Kén-dioxid: A tejsavbaktériumok közül a kénessavra legérzékenyebb az *Oenococcus oeni*. A szabad kénessav már néhány mg/l koncentrációban gátolja a növekedést. Az almasavbontást megghiúsíthatja, ha a szőlőfeldolgozás során alkalmazott kénezés mértéke meghaladja az 50 mg/l-t.

Az almasavbontás befejeződése után a borokat azonnal kénezni és hűteni kell, mert a megnövekedett pH-jú borokban ugrásszerűen nő a borbetegségek kockázata. Az almasavbontásnak nagyon nagy jelentősége van a borkészítésben, és csak most kezdjük megérteni, hogy mennyire!

fermentation alcoolique en anaérobiose. Ann. Ferment., 5: 321-337., 385-401.

Internet 1. 2016. The History and Science of Malolactic Fermentation.

www.hangar41brewshop.com/single-post/2016/08/18/The-History-and-Science-of-Malolactic-Fermentation

A SZŐLŐÜLTETVÉNYEK TALAJÁNAK NPK KÖRFORGALMA

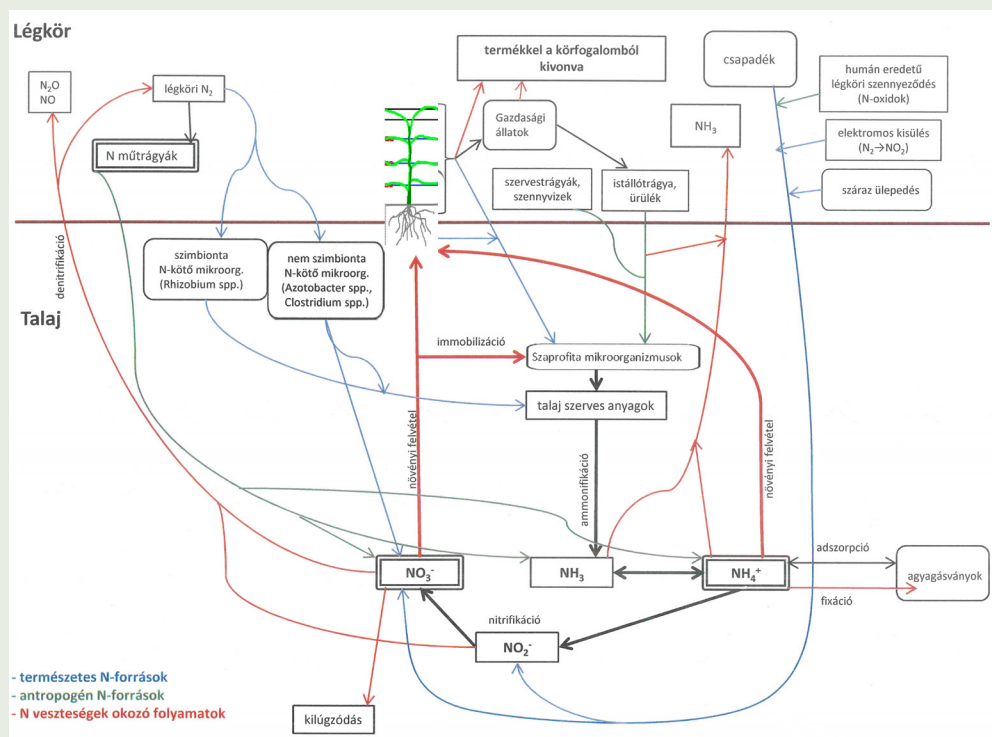
Zsigrai György

A szőlőültetvények harmonikus tápelem ellátottsága egyik fontos pillérét képezi a modern, minőségorientált szőlőtermesztésnek. A tőkék által a talajból felvett és a fő- (szőlőfűrt), valamint melléktermék (összegyűjtött és elégetett, illetve bálázva elszállított venyige) révén az ültetvényről elszállított tápelemek visszapótlásáról közép- és hosszú távon gondoskodnunk kell, a talaj termékenységének fenntartása céljából. A Szőlő-levél korábbi számaiban már több közleményben érintettük a szőlő tápanyag ellátásának témakörét (Zsigrai 2013, Zsigrai 2016), azonban az egyes tápelemekkel kapcsolatos agrokémiai ismeretek részletes ismertetésével adósok maradtunk. Ezt szeretnénk pótolni egy ismeretterjesztő cikksorozat segítségével, amelynek első tagját képezi a nitrogén, a foszfor, valamint a kálium ellátás problémakörét felölelő jelen közlemény.

NITROGÉN

A szőlőültetvények talajának N-tartalmú vegyületei

A N a talajban szerves és szervetlen vegyületek formájában fordul elő. A szerves vegyületekben található N mennyisége a talaj összes N-tartalmának mintegy 95%-a. E vegyületszopron belül az amino-N formák (pl. aminosavak, fehérjék) részaránya 25-40%-ra tehető. Emellett az aminocukrok, nukleotidok, nukleinsavak képviselik a szerves N-formákat. Igen jelentős és a növénytáplálás szempontjából nagy fontosságú a talajok humuszanyagaiban található N mennyisége. A talajlevegő molekuláris nitrogénjétől eltekintve a talaj NH_4^+ -, NO_3^- -, NO_2^- -ionok, illetve N_2O és NO oxidok formájában tartalmaz szervetlen kötött nitrogént. A növényi táplálkozás terén az ammónium- és a nitrát-ionok jelentősége a legnagyobb, amelyek a talaj N-tartalmú szerves anyagai és a szerves trágyák aerob mikrobiális lebomlása során képződnek, vagy műtrágyák kijuttatásával, illetve a légköri csapadék közvetítésével kerülnek a talajba (1.ábra).

1.ábra A szőlő ültetvények N-körforgalma

A TALAJOK N-HÁZTARTÁSA

A talajok N-készlete természetes módon a talajban szabadon élő (7-15 kg N/ha/év), illetve a pillangósvirágú növényekkel szimbiózisban élő mikroorganizmusok N-kötése (70-300 kg N/ha/év) által, a légköri ülepedés közvetítésével (15-30 kg N/ha/év), a növényi maradványok, illetve az állati ürületek talajba kerülése útján gyarapodhat. A szőlőtermesztési tevékenység során az ültetvények N-háztartásának inputjai különböző szerves- és műtrágyákkal egészülnek ki.

A jól levegőzött, semleges körüli kémhatású talajok különböző aerob N-kötő baktériumok számára biztosíthatnak kedvező életfeltételeket, amelyek anyagcseréjéhez szükséges szerves szénforrást a talajban egyidejűleg jelenlévő szénhidrátbontó szervezetek anyagcseretermékei biztosítják. Levegőtlen viszonyok között, rendszerint savanyú kémhatású talajokon (pl. barna erdőtalajok) anaerob baktérium fajok N-kötésére számíthatunk.

A pillangós növényekkel szimbiózisban élő gyökérgümő baktériumok által megkötött N-nek megközelítően 30%-a válik a pillangós szár- és gyökér részévé, melyek mikrobiális lebomlása (mineralizáció) során e N mennyiség ásványi formában válik hozzáférhetővé a következő években. A pillangósvirágú növények sorköztakaró növényként történő termesztésével e kedvező hatást kihasználhatjuk a konvencionális és a biológiai szőlőtermesztés során is. A N-kötő baktérium fajok zavartalan fejlődését elősegíti a talaj semleges körüli kémhatása és kedvező Ca-telítettsége. A nitrogén molekula bontását végző enzim Fe-t és Mo-t tartalmaz, amely következtében a N-kötő baktériumok e két mikroelemre nézve is igényesek. A N-kötés folyamatában a Co is jelentős szerepet játszik.

A talajba kerülő szerves anyagokat különböző szaprofita baktériumok, illetve gombák bontják le. Amennyiben a szerves anyag C:N aránya 30-nál nagyobb (pl. szalmatakarás leszántása), a talajoldat NO_3^- -tartalmában jelentős csökkenés következik be (pentoánhatás), mivel a mikrobák az élettevé-

kenységükhöz szükséges N-t a talajoldatból fedezik. Amennyiben a C:N arány 20-30 között van, az elbomló szerves anyag N-tartalma elegendő a bontást végző szervezetek anyagcseréjéhez. Ennél szűkebb C:N arány esetén rendszerint már a lebontási folyamat kezdetén ásványi N szabadul fel, ami a szőlőtőkék számára felvehető. A N-tartalmú szerves vegyületek ásványosodása három, egymást követő mikrobiális reakción keresztül zajlik le:

- aminizáció (aminosavak és egyéb aminovegyületek szabadává válása a fehérjék és egyéb N-tartalmú szerves vegyületek bomlása során),
- ammonifikáció (ammónia felszabadulása az első lépésben képződő vegyületek további bomlása révén),
- nitrifikáció (az NH_4^+ -ionok oxidációja nitrit-, majd nitrát-ionná)

A nitrifikáció ütemét a talaj kémhatása, tömődöttsége, nedvességtartalma és hőmérséklete, valamint az ammónium-ion koncentrációja és a nitrifikáló baktériumok populációjának népessége határozza meg. Elsősorban a tavaszi és őszi időszakban számíthatunk jelentősebb mennyiségű nitrát képződésére a talajban. Vegyük figyelembe, hogy a műtrágyákkal talajba juttatott NH_4^+ -ionok is nitrifikálódnak, amelynek során protonok képződnek. Emiatt az ammónium sók és a karbamid savanyítják a szőlő ültetvények talaját.

A talaj N-tartalmát csökkentő legfontosabb tényezők: a növények tápanyagfelvétele, a nitrát-ionok denitrifikációja, valamint kilúgzódása, az NH_4^+ -ionok agyagásványok rácssíkjai közötti fixációja, illetve a lúgos talajokon fellépő gázalakú ammónia veszteség.

Több, levegőtlen viszonyokat kedvelő baktérium képes a nitrát-, illetve nitrit-ionok redukciójára, amelynek eredményeként N_2 , N_2O , NO gázok képződnek. A folyamat a szakirodalomban denitrifikációként ismert, melynek intenzitása a talaj nedvességtartalmának növekedésével, illetve ezzel járó redukciós viszonyok térhódításával fokozódik.

A denitrifikációs vesztség még a kedvező lazultsági állapotú talajokban is elérheti a kijuttatott N-hatóanyag 10-15%-át. Tömődött, levegőtlen talajokon ez az érték meghaladhatja a 30%-ot. Az NH_4^+ -ionok fixációjára elsősorban a duzzadó rácsú agyagásványokat (szmektitek, vermikulitok) nagyobb mennyiségben tartalmazó talajok esetében kell számítanunk. A fixált N mennyisége elérheti a talaj összes N-tartalmának 10-15%-át. Lúgos kémhatású (erősen meszes) talajokon NH_4^+ -iont tartalmazó műtrágyák kijuttatása esetén gázalakú NH_3 képződés léphet fel, ami a talaj N-készletének csökkenését és a trágyák hasznosulásának romlását eredményezi. Ezért vonható szakmailag kétségbe a meszezéssel egy időben végzett ammónium-trágyázás létjogosultsága.

A NO_3^- -ionok nem képeznek vízben nehezen oldható sókat, illetve nem adszorbeálódnak a talajkolloidok felszínén sem számottevő mértékben, ami miatt a N képes a mélyebb rétegekbe kilúgzódni. A szőlőtőkék tápanyagigényét meghaladó mértékű, illetve az adott terület talajtani, hidrológiai és meteorológiai adottságait figyelmen kívül hagyó N-trágyázás következtében a nitrát-ionok kilúgzódása és a mélyebb talajrétegekben való felhalmozódása jelentős méreteket ölthet, ami a trágyázás hatékonyságának csökkenése mellett komoly környezeti károsodások (talajvizek elnitrátosodása, felszíni vizek eutrofizációja) forrása lehet. Öntözetlen ültetvényekben a kilúgzási veszteség elérheti a kijuttatott N-hatóanyag 20%-át, amely érték öntözött viszonyok között 40%-ra is növekedhet. A fent részletezett folyamatok eredményeként a szőlőültetvények talajának felvehető N-tartalma a tenyészidőszak során nagymértékben változik és jelentős eltéréseket mutathat az egyes évjáratokban.

A FOSZFOR

A talajok P-tartalmú vegyületei, foszforforgalma

A foszfor a talajban szerves és szervetlen formában egyaránt előfordul. E két vegyületcsoport képe-

zi a foszforformák osztályozásának alapját (2.ábra).

A, A talajok szerves foszforvegyületei:

A talajok összes P-tartalma 0,02-0,15%, amelynek jó közelítéssel 50%-a szerves vegyületek formájában van jelen. A humuszban gazdag talajokon ez az érték ennél lényegesen nagyobb lehet. A talaj P-tartalmú szerves vegyületei az alábbiak szerint csoportosíthatók:

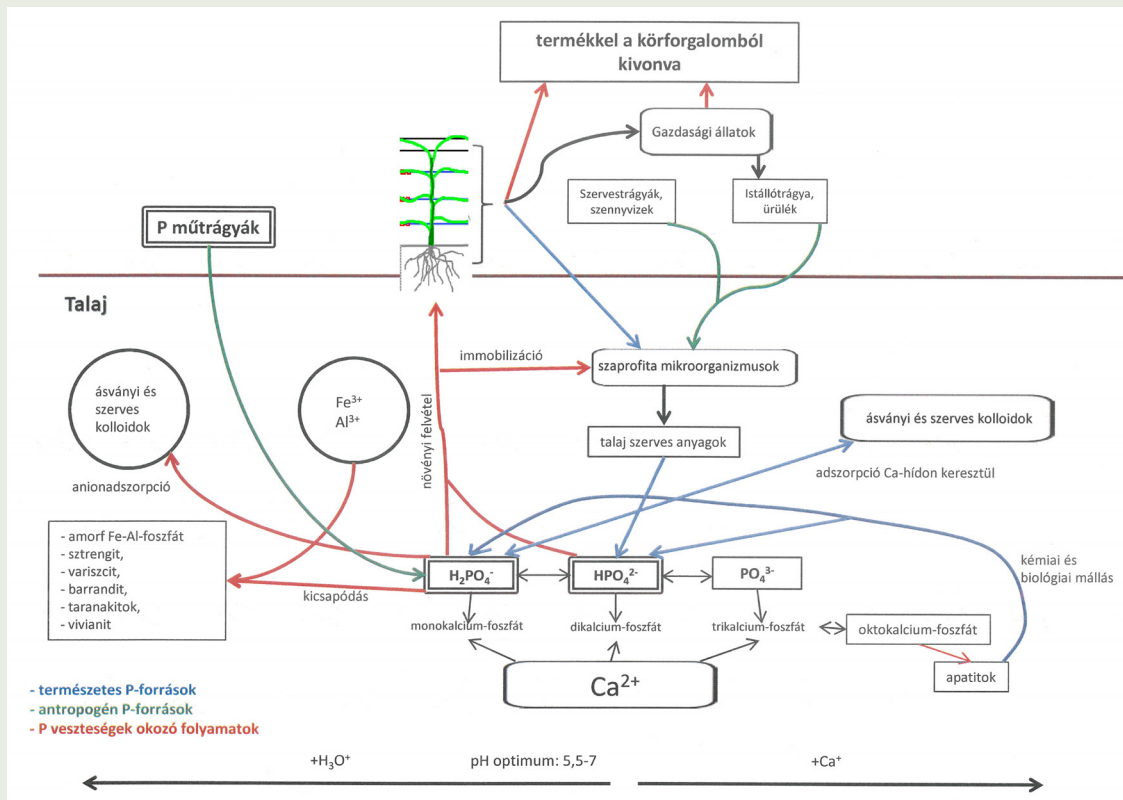
a/ foszfolipidek,

b/ nukleinsavak,

c/ inozit-foszfátok (fitin, a szerves kötésű P-tartalom 60%-a),

d/ egyéb szerves vegyületek (foszfopteidek, cukorfoszfátok, stb., a szerves P-tartalom mint egy 30%-a).

A szerves kötésben levő foszfor a nitrogénhez hasonlóan mikrobiális folyamatok eredményeként mobilizálódhat (ásványosodás), aminek rendkívül nagy szerepe van a tőkék P-ellátásában. E folyamatokat a talaj C:N:P aránya nagymértékben befolyásolja. A talaj szerves anyagára a fenti arányt 100:10:1 körülinek találták átlagosan. Amennyiben a szerves C:P arány 200:1-nél szűkebb, a P mineralizációja felgyorsul, 300:1, illetve ennél tágabb arány esetén pedig a P megkötődik. Hasonló folyamatok játszódnak le a szerves N:P arány változása esetén is. Ha szerves anyagot juttatunk a talajba, fokozódik a növények P-felvétele. Ez, a humáthatásnak nevezett jelenség egyrészt a megélénkítő talajéletre, másrészt a szerves anyagok P-lekötődést mérséklő hatására vezethető vissza. A növények a gyökérzetük által termelt exkrétumaik révén némiképp tudják mobilizálni a nehezebben oldható Ca-foszfátokat, azonban ennek növénytáplálkozási szerepét nem szabad túlbecsülni.

2.ábra A szőlő ültetvények P-forgalma

B, A talaj szervesetlen foszforvegyületei:

A növények a foszfor döntő hányadát primer és szekunder ortofoszfát-ionként ($H_2PO_4^-$ és HPO_4^{2-}) veszik föl a talajoldatból. Az előbbi forma felvétele a vizsgálatok szerint nagyobb mérvű.

A talaj természetes P-készlete főként az ásványi apatitokat tartalmazó kőzetek mállásából származik. E kiindulási anyagokból kémiai és biológiai folyamatok hatására különféle P-vegyületek képződhetnek a talajokban. Kutatók mesterséges körülmények között mintegy 150 különböző P-vegyületet állítottak elő, amelyről feltételezhető, hogy a trágyázás következtében a talajokban is kialakulhatnak. Mások szuperfoszfát talajba juttatását követően mintegy 30 különböző P-vegyületet határoztak meg. Az oldatban lévő ortofoszfát-ionok a talaj kémhatásától, mechanikai és minerológiai összetételétől függően különböző kémiai, illetve fiziko-kémiai reakciókban vehetnek részt, amelynek eredményeként a P átalakulástermékeinek egész sora képződik a talajokban, amelyek oldhatósága

különböző mértékű. A növények foszfátvisszaforgatása szempontjából lényegesebb reakciók az alábbiak:

a./ P-reakciók savanyú talajokon

A savanyú ásványi talajok adszorpciós komplexumán jelentős mennyiségű kicserélhető Al-, illetve Fe- és Mn-ion található, amelyek a talajoldatba kerülve a foszfát-ionokkal oldhatatlan, illetve nehezen oldható vegyületeket képeznek. Ezek vagy kicsapódnak a talajoldatból, vagy adszorbeálódnak a Fe- és Al-oxidok, illetve az ásványi kolloidok felületén. Idővel e vegyületek kevésbé oldható másodlagos termékekké alakulnak át.

A talajoldat foszfát anionjai megkötődhetnek az agyagásványok és a humuszanyagok felületén a kicserélhető OH^- -ionokat helyettesítve. Megfigyelték, hogy a talajok adszorpciós komplexuma Ca-telítettségének növekedése –70 %-nál nagyobb érték esetén – fokozza a talajok foszfátvisszaforgatását, illetve foszfátmegkötését. Ez a tény arra utal, hogy a foszfátion Ca-híd közvetítésével is kapcsolódhat az agyagásványokhoz, agyag-Ca-foszfát kötést kialakítva.

b./ P-reakciók lúgos (meszes) talajokon

A legtöbb lúgos talajban nagymértékű a Ca^{2+} aktivitása, amely kevésbé oldható di- (CaHPO_4) és trikálcium-foszfátok [$\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2$] képződését és kicsapódását eredményezi. A trikálcium-foszfát a későbbiekben októkalcium-foszfát [$\text{Ca}_4\text{H}(\text{PO}_4)_3 \cdot \text{H}_2\text{O}$], hidroxid- [$\text{Ca}_5(\text{PO}_4)_3\text{OH}$], illetve karbonát-apatitá alakulhat.

A finom eloszlású szénsavas meszet tartalmazó talajokon a foszfát-ion túlnyomórészt felületi kicsapódással kötődik meg.

A nagyobb agyagtartalmú talajokon a foszfát aktivitás adott szintjének eléréséhez nagyobb foszfor trágya adag szükséges, mint a kevesebb ásványi kolloidot tartalmazó talajokon. A jelenséget a Ca^{2+} -al telített agyagásványok már említett foszfát visszatartásával, illetve megkötésével magyarázzák.

Mind a túlságosan savanyú, mind a lúgos kémhatás nehezen oldható vagy vízben oldhatatlan P-vegyületek képződésének kedvez. A különböző foszfátásványok oldhatóságának kémhatástól függő változását tanulmányozva megállapítható, hogy a foszforvegyületek oldhatóságának eredője a gyengén savanyú (pH 5,5-7,0) tartományban a legkedvezőbb, a foszfátok oldhatóságának minimuma pedig 7-8 pH érték közötti tartományba esik.

A foszfát-ionok talajszelvényben megvalósuló vertikális mozgása és ennél fogva a kimosódási veszteség jelentéktelen, ami egyben a termő ültetvények P-trágyázásának legnagyobb nehézségét is jelenti. A feltalajba dolgozott trágya anyagok P-tartalma ugyanis a bedolgozás mélységében marad, így jelentős mértékben csökken a foszfát ionok felvételének valószínűsége, hiszen a tőkék aktív gyökérzónája az esetek többségében a trágyaszerek talajba dolgozási mélysége alatt található. Meg kell azonban jegyezni, hogy a szőlő nem kifejezetten érzékeny a talajok P-ellátottsága iránt, aminek következtében kifejezett P-hiányt mutató ültetvényekkel csak viszonylag ritkán találkozhatunk a hazai borvidégeinken.

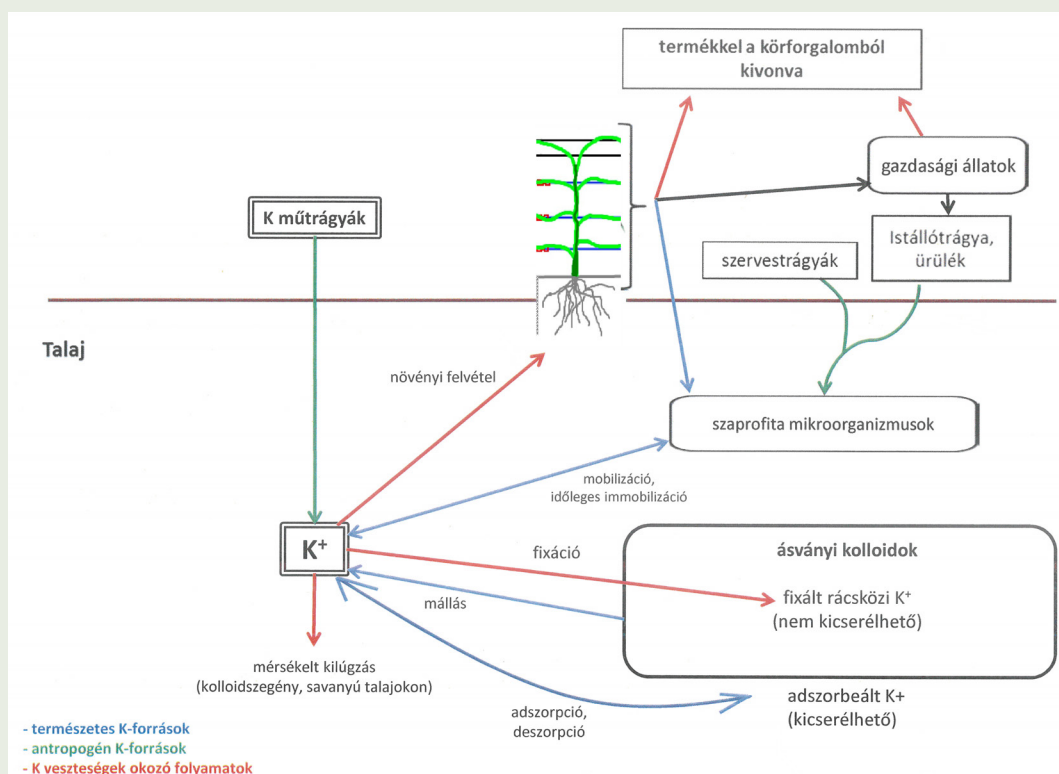
KÁLIUM

A talajok K-tartalmú vegyületei, káliumforgalma

A K a földkéregben viszonylag nagy mennyiségben (2,4 %) fordul elő. A talajok K-tartalma változó, a durva homoktalajok szántott rétegében található néhány 100 kg K_2O /ha mennyiségtől a nehéz agyagtalajok 50000 kg/ha K_2O -tartalmáig, ezért általában a növényekben K-hiány ritkábban fordul elő, mint N- vagy P-hiány. Ez azonban nem mondható el a szőlő esetében, hiszen a szőlő kifejezetten érzékeny a K-ellátottság színvonalára. Jól példázzák ezt a Tokaj-Hegyalján végzett szőlő levélvizsgálati eredmények is, amelyek a tesztelt ültetvények jelentős részében kifejezett K-hiányt jeleztek esetenként a talaj közepes, illetve jó K-ellátottsága ellenére.

A kálium szinte kizárólag szervesen kötésben fordul elő a talajban. A talaj káliumtökéjének nagy részét a primer szilikátokban (pld. káliföldpátok, csillámok), illetve szekunder agyagásványok rétegrácsai közé beépült, nem kicserélhető formában jelen lévő K teszi ki.

A szilikátok kémiai mállásakor képződő, illetve a műtrágyákkal talajba juttatott, valamint a növényi maradványokból, szerves trágyákból felszabaduló K-ionok nagyobb része a talajkolloidok felületén adszorbeálódik. Az ilyen formában megkötött K^+ más kationokkal többé-kevésbé kicserélhető. E K-forma mennyisége 50-500 mg K_2O /kg (a talaj összes K-tartalmának 1-1,5%-a) értékek között ingadozik a talajokban. A kicserélhető K-tartalom két frakcióra osztható. A "könnyen kicserélhető" frakció a kolloidok felületén adszorbeálódott, a "nehezen kicserélhető" pedig az agyagásványok felületéhez közeli rácsrétegek között elhelyezkedő K-ot foglalja magába. A nem kicserélhető (kötött) és a kicserélhető (adszorbeált) mellett a harmadik K-forma a talajoldatban ionos formában jelenlevő K (a kicserélhető K 10-20%-a). A vizsgálatok azt mutatták, hogy e három forma között dinamikus egyensúly van. A K^+ megkötődését a talaj agyagásványainak összetétele, illetve mennyisége, a kémhatás, a nedvesedés és száradás, valamint a hőmérséklet és az antagonista ionok jelenléte befolyásolja (3.ábra).

3.ábra A szőlő ültetvények K-forgalma

A csillámszerű agyagásványokban, vermikulitokban, szmektitokban, illetve ezek vegyesrácsú ásványaiban gazdag talajok (ha az agyagtartalom >15%) K-fixálása jelentős lehet, amire a trágyázási szaktanácsadás, illetve gyakorlat során feltétlenül figyelemmel kell lenni. Szélsőséges esetben a talaj egy méteres mélységéig hektáronként 30t K₂O-nek megfelelő K is megkötődhet. Ez 100 kg K₂O/ha éves K-adagot feltételezve 300 év alatt kijuttatott műtrágya hatóanyaggal egyenértékű!

A K-felvehetőségének csökkenését eredményezheti a K⁺-ionoknak a duzzadó agyagásványok rácsai közötti, az NH₄⁺-ionokéhoz hasonló jellegű megkötődése, amelynek mértéke a pH-val pozitív korrelációban van. Ennek oka a talajban jelenlévő Al- és Fe-hidroxopolimerek pH-függő mennyiségében keresendő, amelyek megakadályozzák az agyagásványok rácsai közötti távolság K⁺-, illetve NH₄⁺-ionok adszorpciója következtében fellépő zsugoro-

dását. Nem trágyázott, könnyű szövetű talajokon csökkenhet a felvehető K mennyisége a meszeztést követő fokozott kilúgzási veszteség következtében is.

A termő ültetvényekben a feltalajba dolgozott trágya anyagok K-tartalma a talajszelvény mélyebb rétegei irányában nem mozdul el, azaz nem jut a szőlőtőkék aktív gyökérzónájába. A sorközök talajának rendszeres mechanikus művelése ugyanakkor a feltalajban található, tápelem felvételre képes gyökerek megsemmisülését eredményezi, aminek következtében a kijuttatott K-trágyák érvényesülése a termő ültetvények esetében sokszor meglehetősen bizonytalan.

A kutatóintézetben egy vizsgálatsorozatot indítunk a P- és K-trágyázás hatásfokának növelését célzó agrotechnikai módszerek továbbfejlesztése érdekében, amelyek első részeredményei 2019-ben várhatóak.

IRODALOM

Zsigrai Gy. 2013. Gondolatok a löszös területek tápanyag gazdálkodásáról. Szőlőlevél, 3/1: 8-10.

Zsigrai Gy. 2016. Nitrogén, kálium, magnézium: a tokaj-hegyaljai szőlőültetvények leggyakrabban hiányzó tápelemei. Szőlő-levél, 6/8: 4-9.

ÁPRILIS HÓNAP IDŐJÁRÁSA

Pableczki Bence

Az év negyedik hónapja igen változatos időjárást hozott. Többször váltották egymást a lehülések és a felmelegedő időszakok, sőt egyes éjszakákon a hőmérséklet 0 fok közelébe süllyedt, a fagyzugos területeken pedig mérhettek 0 fok alatti értékeket is. Fagykárak azonban csak elszigetelten voltak. Jelentősebb meny-

nyiségű csapadékban is volt részünk a hónapban.

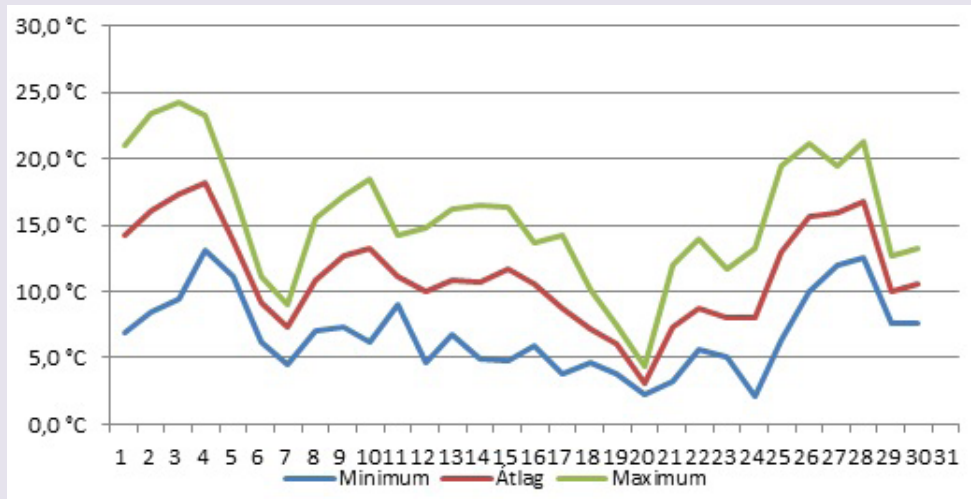
A lehülések lassították a szőlő fejlődését. Fejlettség szempontjából az ültetvények között jelentős különbségeket lehetett látni. A fenológiában előrébb tartó ültetvények április végén 4-6 leveles állapotban voltak. (BBCH 114-116) (1. kép).

1.kép Furmint T92-es klón április végén

A tarcali Vinnai-dűlőben a hónap során 24.-én volt a leghidegebb (2,1°C), a legmelegebb pedig 3.-án (24,3°C) (1.ábra). Néhány dűlőben a -10C fokot is megközelítette a lehülés. Április átlag hő-

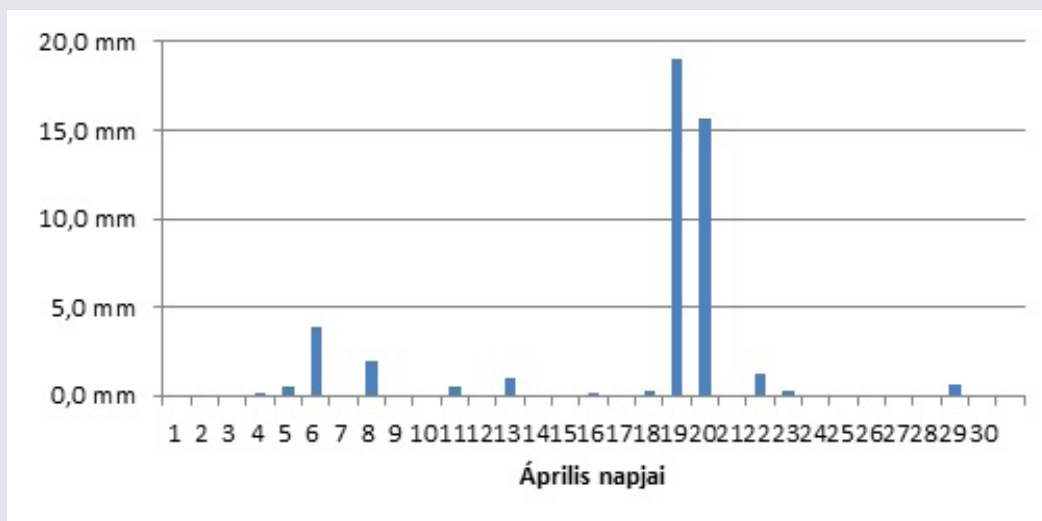
mérséklete 11,23°C volt. Ez több mint két fokkal elmaradt a 2016-os esztendő negyedik havának átlagától (13,6°C), a borvidék ötvenéves átlagától (11,56°C) csupán négy tized fokkal marad el.

1.ábra Áprilisi léghőmérséklet napi bontásban

Április folyamán a Vinnai-dűlőben 45,4 mm csapadék hullott (2.ábra). Ez sokszorososa az előző évi mennyiségnek (5,1 mm) és közel azonos a borvidék ötvenéves átlagával (42,81 mm). A havi csapadék mennyiség háromnegyede április 19-én és 20-án

hullott. A borvidék egyes részei között nagyobb eltérések voltak a lehullott csapadék mennyiségében, Mád környékén kb. 50 mm hullott, míg Erdőbényén és Sárospatakon 80 mm csapadék volt.

2.ábra: Áprilisi csapadék napi bontásban

A 0-50 cm-es talajrétegben a hónap első felében 60% körül alakult a nedvességtartalom. Április 19.-e és 25.-e között azonban 80% felé emelkedett, majd a hónap utolsó napjaiban 80% alá csökkent. A talaj 50-100 cm-es rétegében azonban nem történt változás, az egész hónap so-

rán 100% közelében volt a nedvességtartalom.

Az adatokat a Tarcal Vinnai-dűlőben lévő meteorológiai állomás mérései, a met.hu által szolgáltatott adatok, valamint az intézet 1950-től gyűjtött évi meteorológiai adatai alapján készítettem.

IMPRESSZUM

Kiadja: Tokaj Borvidék Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet Nonprofit Kft.

Elérhetőség: 3915 Tarczal, Könyves Kálmán út 54., Pf. 8.

Telefon/fax: 06 47 380148

Felelős szerkesztő: Dr. Bihari Zoltán

Szerkesztő: Tudós Erika

Amennyiben nem szeretné többet kapni a hírlevelet, vagy éppen ellenkezőleg,
mások számára is elérhetővé szeretné tenni, akkor írjon egy levelet a következő címre:
info@tarcalkutato.hu

Mindenkit biztatunk arra, hogy ha olyan információja, híre van, amit szeretne közhírré tenni, küldje be
hozzánk és a hírlevélben megjelentetjük.

